

Özgün Makale (Teorik Araştırma)

Unique Article (Theoretical Research)

Geliş Tarihi – Submitted: 30.11.2020

Kabul Tarihi – Accepted: 24.12.2020

Atıf Bilgisi / Reference Information

Geyik, O. (2020). Türkiye’de dezavantajlı gruplara yönelik yapılan mali yardımlar üzerine bir inceleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 52-66.

TÜRKİYE’DE DEZAVANTAJLI GRUPLARA YÖNELİK YAPILAN MALİ YARDIMLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Osman GEYİK¹

ÖZET

Sosyal devlet anlayışının varlığı gereği, kamu idarelerinin ve kuruluşlarının yerine getirmekle yükümlü oldukları bazı sorumluluklar vardır. Bu sorumlulukları yerine getirirken öncelikli olarak dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını giderecek adımların atılması sosyal adalet açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Sosyal koruma politikaları hayata geçirilirken bu konunun sosyal boyutunun yanı sıra mali boyutunun da ele alınması gerekmektedir. Dezavantajlı grupların yaşamlarını insan onuruna yakışır bir biçimde sürdürebilmeleri için gerekli olan bu girişimlerin kamu maliyesi yönüyle de ele alınması, yapılan bu harcamaların bütçe kanunu içerisinde yer alması ve izne dayanması kamu mali disiplini açısından dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Çalışmada, öncelikli olarak dezavantajlı gruplar konusu üzerinde durulmuş, Türkiye’de bahsedilen bu grup içerisinde yer alan kişilere yönelik yapılan

---

¹ Dr., Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, e-posta: osmangeyik@gmail.com ORCID: 0000-0001-9885-9638

harcama miktarı ve kalemleri üzerine bir inceleme yapılarak bazı politika önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dezavantajlı gruplar, sosyal koruma programları, mali yardımlar, kamu bütçesi

AN INVESTIGATION ON FISCAL AIDS FOR DISADVANTAGED GROUP IN TURKEY

ABSTRACT

There are some responsibilities that public administrations and organizations are obliged to fulfill due to the existence of the social state understanding. Taking steps to meet the needs of disadvantaged groups while fulfilling these responsibilities has a very important place in terms of social justice. While implementing social protection policies, the financial dimension of this issue should be addressed as well as the social dimension. In terms of public fiscal discipline, it is important to consider that these initiatives, which are necessary for the disadvantaged groups to live humanely, in terms of public expenditures and public finance, that these expenditures are included in the budget law and that the expenditures are based on permission. In this study, which focused on disadvantaged groups as a priority issue in Turkey, the amount of expenditures made for the individuals within the group and said it made an examination of the items were made in some policy recommendations.

Key words: Disadvantaged groups, social protection programs, fiscal aids, public budget

GİRİŞ

Bireyler kontrolleri dışında olan cinsiyet, yaş, yetenek ve vatandaşlık gibi çeşitli faktörlerden dolayı farklı dezavantajlı durumlarla karşılaşabilmektedirler. Bu koşullar kişinin etnik kökeni gibi yaşam boyu sürebilmekte veya yaşam döngüsü boyunca değişebilmektedir. Hak temelli bir çerçeve içerisinde tasarlanan sosyal koruma programları dezavantajlı grupların ihtiyaçlarını ve çeşitli sebeplerden dolayı yaşamış oldukları aleyhte durumları lehe çevirmeyi amaç edinmek üzere uygulanmaktadır. Toplum içerisinde dezavantajlı kesimler ya da gruplar olarak tanımlanan bireyleri geniş

bir yelpaze altında ele almak olanaklıdır. Başta çocuklar, engelliler, gençler, kadınlar, yaşlılar, kırsal kesimde yaşayan ve çalışanlar, lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, intersex (LGBTİ) bireyler, mülteciler/sığınmacılar, HIV/AIDS ve diğer kronik hastalıklarla mücadele edenler, yerli kabileler, kayıt dışı istihdam edilen ve güvencesiz olarak çalışan işçiler bu dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kişileri ifade etmektedir.

Sosyal devlet anlayışının gerekliliğinden dolayı devletlerin bahsedilen bu dezavantajlı grupları gözetmesi ve pozitif ayrımcılık uygulaması sosyal adalet açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Dünya genelinde bu konu hakkında kanunlar, bildirgeler ve diğer yazılı kaynaklar vasıtasıyla çeşitli düzenlemeler yapılmış ve dezavantajlı grupların haklarını koruyacak uluslararası düzeyde önlemler alınmıştır. Bu önlemler bağlayıcılık bakımından etkili olsa da ülkeden ülkeye değişen uygulamalar dolayısıyla bazen amacına hizmet etme konusunda yetersiz kalmıştır.

Dezavantajlı grupların aleyhine olan bu durumların ortadan kaldırılması için devletler tarafından uygulanacak sosyal politikaların içeriği, çeşitliliği ve mali yardımların düzeyi oldukça önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde bu alanda yapılan düzenlemelerin ve yardımların varlığından söz etmek mümkündür. Özellikle 2000'li yılların başında Avrupa Birliği'ne üye olma girişimlerinin yoğunlaştığı dönemlerde dezavantajlı gruplara yönelik yapılan sosyal koruma programlarına verilen önem artsa da bu programların daha çok yoksullukla mücadeleye yönelik adımlar olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Sosyal politikaları yönetecek ve sosyal koruma programlarını uygulayacak ilgili bakanlıkların kurulmuş olması bu alanda atılan önemli adımlardandır. Fakat; bu yardımların etkinliği, kapsamı ve yeterliliği tartışma konusu olmuştur.

İnsan hakları hukuku kapsamında, tüm kişilerin aşamalı olarak sosyal koruma sistemleri tarafından güvence altına alınması gerekmektedir. Ancak; dezavantajlı ve marjinal grupların bu sosyal koruma programlarından daha fazla faydalanmalarını sağlamak zaruridir.

DEZAVANTAJLI GRUPLARA KAVRAMSAL BAKIŞ

Hak temelli bir çerçeve kullanan sosyal koruma sistemlerine, yapısal ayrımcılığa maruz kalan herkesin (kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, etnik azınlıklar gibi) erişebilir olmasını sağlamak ve bunları yaygınlaştırmak dezavantajlı kişilerin haklarını korumak için gerekli olan ve öncelikli olarak ele alınması gereken bir konudur (Mayer, 2003).

Çeşitli faktörler nedeniyle- coğrafi konum, cinsiyet, yaş, yetenek, fiziki durum, cinsel yönelim ve vatandaşlık gibi- bazı gruplar kendilerini farklı dezavantajlarla karşı karşıya bulur ve yaşamları boyunca bununla mücadele etmek zorunda kalabilirler. Bu durumların ortadan kaldırılması ya da minimize edilmesi için politika yapıcıların çeşitli önlemler alması ve bu alanlarda politika üretmesi gerekmektedir. Sosyal koruma sistemlerini ve programlarını tasarlarken dezavantajlı gruplarla diğer gruplar arasındaki güç dengesizliğini ortadan kaldıracak önlemlerin hayata geçirilmesi sürecin efektif yönetimi için gerekli bir konudur (socialprotection-humanrights ,1982). Dezavantajlı gruplar denildiğinde öncelikli olarak; engelli çocuklar, yoksul kentlerde yaşayan çocuklar, çatışma bölgelerinde yaşayan çocuklar, roman çocuklar, etnik kimlikleri farklı olan çocuklar v.b , şeklinde tanımlanmaktadır (UNICEF , 2018). Diğer bir tanımlamada ise dezavantajlı gruplar; ekonomik gelişmişlik düzeyleri, etnik kökenleri, dilleri, cinsiyetleri, dini inanışları farklı olan ya da göç etmek zorunda kalmaları – mülteciler , sığınmacılar - nedeniyle sosyal entegrasyonu güç olan gruplar olarak ifade edilmektedir (UNESCO, 1998).

TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA DEZAVANTAJLI GRUPLAR

Literatürde ve çeşitli kaynaklarda dezavantajlı gruplar olarak tanımlanan bazı kesimlerden söz edilmektedir. Bunlar; yoksullar, çocuklar, kadınlar, gençler, engelliler, yaşlılar, LGBT'li bireyler, mülteciler/göçmenler/sığınmacılar, yerli kabileler, kayıt dışı ve güvencesiz çalışan işçiler, etnik ve ırksal azınlıklar, HIV / AIDS veya diğer kronik hastalıklarla yaşayan kişiler ve son olarak tarım işçileri ve kırsal nüfus şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bahsedilen bu grupların tamamında bazı kısıtlar ve dolayısıyla dezavantajlı olma durumu söz konusudur. Çalışmanın bu bölümünde dezavantajlı gruplarla ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Yoksullar

Yoksulluk, sosyal sorunların ilk sırasında gelmektedir. Bu sorun özellikle de neoliberal politikalar ve küreselleşmenin etkisiyle daha da derinleşmeye başlamıştır. Kentlere yapılan yoğun göç hareketleri sonucunda artan kent nüfusu bu yerlerde işsizlik sorunlarının ortaya çıkmasına ve yoksulluğun artış göstermesine neden olmuştur (Altındağ, 2019). Yoksulluk, insanların ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak için yeterli düzeyde kaynağa ya da insanca yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli olan mal ve hizmetlere ellerindeki kaynaklarla ulaşamaması şeklinde ifade edilebilir (Şenses, 2002). Yoksulluğun ortadan kaldırılması için birçok yasal düzenleme yapılmıştır ancak

bu düzenlemeler yoksulluğu sona erdirmeye amacına değil etkilerini azaltmaya yönelik sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Altındağ, 2019).

Çocuklar ve Kadınlar

Çocukların sosyal koruma programları içerisinde öncelikli olarak yer alması, çocuklar ve bağlı oldukları ailelerin gelir düzeyinin iyi noktalara ulaştırılması çocuk haklarının iyileştirilmesi için oldukça önemli bir yere sahiptir. Çocukların, yoksulluk içerisinde olmaları ya da iyi şartlarda yaşamlarını sürdürememeleri durumunda bedensel ve ruhsal gelişimleri sağlıklı olarak gerçekleşmemektedir. Böyle bir durumun varlığı söz konusu çocukların hem çocuk olarak buldukları dönemde hem de yetişkin olacakları dönemlerde çeşitli sorunlarla karşılaşmaları sonucunu ortaya çıkaracaktır. Günümüzde hem Türkiye’de hem de dünya genelinde yoksulluk içerisinde ve kötü şartlarda yaşamlarını sürdürmek zorunda olan milyonlarca çocuğun varlığından söz etmek mümkünken bu negatif durumlarla tek başlarına mücadele etmeleri ne yazık ki olanaklı değildir. Bahsedilen bu durumlardan dolayı çocuklar toplum içerisinde yer alan dezavantajlı grupların başında bulunmaktadır. Çocukların kendilerini koruyacak güçte olmamaları ve sorunlarla mücadele konusundaki yetersizlikleri onların devlet korumasına daha fazla ihtiyaç duymalarına neden olmaktadır.

Kadınlar, doğuştan getirmiş oldukları cinsiyetlerine yüklenen toplumsal roller neticesinde dezavantajlı gruplar içerisinde yer almaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de ve dünya genelinde kadınlara yönelik yapılan ayrımcılığın önüne geçme konusunda devletlerin son zamanlarda bazı adımlar attıklarını ifade etmek ve cinsiyete dayalı bütçelemeyi bu adımlara bir örnek olarak vermek mümkündür. Kadınların iş yaşamında ve sosyal yaşamlarında cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalmaları bu konuda devletin sosyal koruma kapsamında gerekli adımlar atmasını elzem hale getirmiştir (CEDAW ,1985).

Gençler

Gençler, toplum içerisinde önemli bir yere sahiptir. Birleşmiş Milletler gençliği 15-25 yaş arasındaki insanlar olarak tanımlamaktadır. Bugün gençler dünya nüfusunun dörtte birini oluşturmaktadırlar (UNFPA, 2013). Toplumun önemli bir parçası olan gençlerin, fiziksel gelişimleri devam ettikçe, evlilik-istihdam-çocuk doğurma gibi çeşitli konulara karşı savunmasız kalmakta ve bu konularda devlet güvencesine ihtiyaç duymaktadırlar (Brown, 2015). Devletlerin, gençlerin ihtiyaçlarını göz önünde

bulunduran sosyal koruma programlarına yatırım yapmaları ve hak temelli sosyal koruma sistemleri yardımıyla gençler arasında fırsat eşitliği sağlayarak gençlerin ekonomik, politik ve toplumsal hayata katılımını kolaylaştırmaları gerekmektedir (UN, 2020a).

Engelliler

Hak temelli yaklaşıma göre hazırlanan sosyal koruma programları, engelli kişilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmalıdır. Özellikle eğitim, sağlık ve istihdama erişimde aktif katılımın sağlanması önem arz etmektedir. Yapılan düzenlemelerle engelli bireylerin toplumsal ve sosyal ortama katılımlarını engelleyecek durumların ortadan kaldırılması ve bu kişilerin sosyal yaşama entegrasyonunun sağlanması gerekmektedir (OHCHR ,1976). Sosyal koruma, her yaştan engelli bireylerin haklarını korumada kilit bir rol oynamaktadır. Onlara yeterli bir yaşam standardı ve temel düzeyde bir gelir güvencesi sağlamak bu bireylerin yoksulluk ve savunmasızlık seviyelerini azaltıcı etkiye sahiptir (ILO ,2012). Dahası, engelli bireylere yönelik özel sosyal koruma programları, engellilerin toplumsal ve sosyal hayata katılımlarını teşvik etmede önemli bir role sahiptir (OHCHR ,1976). Bu sosyal koruma programları, yoksulluğu azaltma, nakit transfer, sosyal sigorta ve sağlık sigortası, kamuda çalışma, barınma, maluliyet maaşlarını ve bazı hibeleri içermektedir. Engellilikle ilgili geleneksel sosyal yardım programları, engelli kişilerin karşılaştığı belirli zorlukları hesaba katmaktan ziyade esas olarak yoksulluğa odaklanmıştır (templatelab,2015).

Yaşlılar

Yaşlılık, insan yaşamındaki son dönemleri (yaş olarak) belirtmek için kullanılmaktadır. Yaşlılık sürecine ihtiyaç penceresinden bakıldığında yaşlanma ile insanların ihtiyaçlarının arttığı ve bu ihtiyaçlarını karşılamada zorlandıkları söylenebilir (Altındağ, s.47 ,2020). Devletler, yaşlıların savunmasızlığını göz önünde bulunduran uygun önlemleri almakla yükümlüdür. Bu önlemler; hak temelli bir çerçeve içinde, hiçbir ayırım gözetmeksizin erkekler ve kadınlar için eşit haklar sağlayan sosyal güvenlik programlarını oluşturmak anlamına gelmektedir. Devletler, sosyal koruma programlarını tasarlarlarken primsiz emeklilik sistemlerini geliştirerek yaşlıların karşı karşıya kaldıkları yoksulluğu ve savunmasızlığı önemli ölçüde azaltabilir (Scharf, & Keating, 2012).

LGBTİ Bireyler

Cinsiyet, temelde kadın ve erkek olarak sınıflandırılırken, bu sınıflandırmalardan farklı olarak toplum içerisinde cinsel yönelim ya da cinsel tercih şeklinde bazı kavramlar da ortaya çıkmıştır. LGBTİ bireyler, sosyal koruma hakları da dahil olmak üzere birçok haklarına erişme konusunda belirli engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu bireyler cinsel kimlikleri dolayısıyla evlerini terk etmek zorunda kalmakta, her gün uğradıkları ayrımcılık ve şiddet dolayısıyla başka bir yerden iltica talebinde bulunmaktadırlar. İltica talebinde bulunamayan ya da bulunmayan LGBTİ bireyler ise korku içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler (UNHCR ,2001a). LGBTİ bireyler uluslararası, bölgesel ve yerel insan hakları hukukunda belirtilen tüm haklardan yararlanma hakkına sahiptir ve bu konuda devletlerin gerekli adımları atması sosyal devlet anlayışı için zorunluluk arz etmektedir (UNFE,2014).

Mülteciler / Göçmenler

Mültecilere 1951 Cenevre Sözleşmesi ile belirli bir statü tanınmıştır. Bu sözleşmede mülteci, ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi”dir (UNHCR ,2001b). Genel olarak, insan hakları belgelerine göre haklar sadece taraf devletlerin vatandaşlarına değil, herkese verilmektedir. Bu nedenle, ilgili insan hakları sözleşmelerine taraf devletler, tüm bireylere sosyal hayatta varlıklarını sürdürebilmek için gerekli olan bütün hak ve özgürlükleri aşamalı olarak sağlamakla yükümlüdür (Danıştay ,2010). Günümüzde tahminen 245 milyon insan kendi ülkesinin dışında yaşamaktadır. Bu durum küreselleşmiş işgücü piyasaları için artan iş talebine olumlu yanıt verirken, uluslararası göç, sosyal güvenlik, göçmenler ve aileleri için önemli güçlüklerin meydana gelmesine neden olmaktadır (OHCHR ,1976). Bu zorlukların giderilmesi için gerekli adımların atılması bu kişiler açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

Yerli Kabileler

Yerli kabileler genellikle uğradıkları ayrımcılık, ekonomik ve sosyal dezavantajların bir sonucu olarak sosyal koruma yardımlarına erişimde zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Genellikle tarihsel adaletsizliklerin bir sonucu olarak, sosyal korumadan dışlanmaları söz konusu olmaktadır. 2007 yılında kabul edilen BM Yerli Halkların

Hakları Bildirgesi, yerli halkların ayırım gözetmeksizin ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirme hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Yerli yaşlıların, kadınların, gençlerin, çocukların ve engelli kişilerin haklarına ve özel ihtiyaçlarına yönelik hassasiyet gösterilmesi konusunda gerekli adımların atılması ilgili bildirmede yer almaktadır (ILO ,2012). Bildirmede yer alan; "Hükümetler, ilgili halklara mensup işçiler ile diğer işçiler arasında özellikle aşağıdakilerle ilgili olarak herhangi bir ayırmacılığı önlemek için mümkün olan her şeyi yapacaktır: ... (c) tıbbi ve sosyal yardım, iş güvenliği ve sağlığı, tüm sosyal güvenlik yardımları ve mesleki olarak ilgili diğer her türlü yardım ve barınma" sağlanacak (Madde 2) ve ayrıca "Sosyal güvenlik programları, ilgili hakları kapsayacak şekilde aşamalı olarak genişletilecek ve onlara karşı ayırmacılık yapılmadan uygulanacaktır" (Madde 24) maddeleri bilhassa önemlidir (UN ,2020b).

Kayıt Dışı ve Güvencesiz İşçiler

Kayıt dışı ekonomide çalışan işçilerin sosyal korumaya erişimi yoktur. Ayrıca güvencesiz koşullarda çalışan birçok işçi çalışma esnasında iş güvenliği konusunda da yeterli düzeyde korunmamaktadır. Sosyal koruma programlarının bu işçi gruplarını kapsayacak şekilde genişletilmesi, bu işçilerin savunmasızlıklarını azaltabilir, gelir güvenliğini ve sağlık hizmetlerine erişimini iyileştirebilir, ileriye planlamalarını sağlayabilir ve kayıtlı ekonomiye geçişlerini kolaylaştırmaya yardımcı olabilir (ILO ,2012). Kayıt dışı ekonomide çalışanların haklarının genişletilmesi, kayıt dışılık oranlarının yüksek olduğu birçok ülkede zorlu bir sorun olmaya devam etmektedir (socialprotection-humanrights ,1982).

Etnik ve Irksal Azınlıklar

Genel olarak, insan hakları bildirgesine göre haklar, hiçbir ayırım gözetilmeksizin "herkese" verilir. Bu nedenle, azınlıklar (ulusal veya etnik, dini ve dilsel azınlıklar), sosyal güvenlik hakkı dahil olmak üzere tüm haklardan nüfusun çoğunluğu ile aynı temelde yararlanmalıdır. Azınlık haklarının korunması Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. Maddesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 30. Maddesi kapsamında sağlanmaktadır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Ulusal veya Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Ait Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge, temel standartları belirlemekte ve devletlere, azınlıklara mensup kişilerin haklarını güvence altına almak için uygun yasal ve diğer önlemleri alma konusunda rehberlik etmektedir (OHCHR ,1976). Azınlık grupların adil bir şekilde yaşamlarının önündeki engellerin kaldırılması, bu kişilerin sağlık eğitim ve diğer temel haklardan diğer insanlar gibi faydalanması insan hakları

ve fırsat eşitliği açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu konuda ulusal ve uluslararası düzenlemelerin yapılması hak temelli bir anlayış için gerekli ve vazgeçilmez bir konudur (Khan et al. , 2020; Patel et al., 2020)

HIV / AIDS veya Diğer Kronik Hastalıklarla Yaşayan Kişiler

Bireylerin sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan eşit bir şekilde faydalanabilmeleri durumunda HIV ve AIDS'in ve diğer kronik hastalıkların kişisel ve toplumsal etkilerinin azalması söz konusu olmaktadır (ILO ,2010). Çoğu zaman HIV ve diğer kronik hastalıklarla yaşayan kişiler, sağlık hizmetlerine erişim dahil olmak üzere sosyal koruma yardımlarına erişimde zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bununla birlikte, bu hastalıkları taşıyan kişilerin toplumda dışlanmaları da söz konusu olabilmektedir. HIV/AIDS pozitif kişilere öncelikli olarak tedavi ve psiko-sosyal destek sağlayarak ve başkalarına bulaşmasını önlemek için tedbirler alarak, HIV'in toplumdaki diğer bireyler üzerindeki etkisi minimize edilebilir (ILO ,2010).

Kırsal İşçiler ve Kırsal Nüfus

Kırsal alanlarda yaşayan insanların çoğunun sosyal korumaya erişim olanağı bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra tipik olarak geçici, mevsimlik ve düşük ücretli şekilde çalışan kırsal alanlardaki insanlar orantısız bir şekilde gelir güvensizliğine maruz kalmaktadırlar. Kaynakların yetersizliği ve düşük gelir dolayısıyla kırsal kesimde yaşayan bireylerin mali zorluklara karşı savunmasız olduklarını ifade etmek mümkündür. Kırsal alanlardaki kadınlar, üretken kaynaklara ve istihdama sınırlı erişimin yanı sıra ataerkil sosyal ve kültürel normlar nedeniyle genellikle daha savunmasız durumdadırlar. Temel düzeyde sağlık hizmetlerine erişim dahil olmak üzere sosyal korumaya erişimin sağlanması insan hakları açısından olduğu kadar sosyal kalkınma açısından da oldukça önemli bir yere sahiptir. Sosyal koruma yoluyla özellikle sağlık ve eğitim alanında yapılacak olan iyileştirmeler, aynı ve nakdi transferler neticesinde kişilerin artan refahı beşerî sermayeye katkı sunarak katma değer yaratması açısından da değerlendirmesi gereken bir konudur (<https://nrega.nic.in/>).

TÜRKİYE'DE DEZAVANTAJLI GRUPLARA YAPILAN MALİ YARDIMLARIN NİTELİĞİ VE ÖNEMİ

Türkiye'de dezavantajlı gruplara yapılan mali yardımlar temelde engelliler, çocuklar, yaşlılar, kadınlar, yoksullar ve hastalar üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yardımlar Aile ,

Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sitesinde şu şekilde ifade edilmektedir. Engelli aylığı , yaşlılık aylığı, engelli yakını aylığı (18 yaşından küçük engelliler), silikozis hastalarına yapılan yardımlar , özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin okullara erişiminin sağlanması amacıyla MEB ile işbirliği içinde sağlanan destekler , engelli ihtiyaç yardımı , kronik hastalara yönelik sunulan yardım programı , 3294 sayılı kanun kapsamında muhtaç olduğu tespit edilen ,2828 sayılı evde bakım yardımı almayan, kronik hastalığı nedeniyle cihaza bağımlı olan hastaların yaşadığı haneler , işsizliğin ve yoksulluğun belirgin olarak yaşandığı yerlerde, yaşlı, engelli, kimsesiz ve muhtaç vatandaşlara aşevleri aracılığıyla sunulan günlük sıcak yemek imkanı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından sunulan temel yardımların başında gelmektedir (Aile , Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı , 2020).

Yardımların kapsamı incelendiğinde sosyal koruma programlarının içerik ve kapsam bakımında bazı noktalarda yetersiz kaldığını ifade etmekte yarar vardır. Toplumu oluşturan dezavantajlı bazı kesimlerin sosyal koruma kapsamı içerisinde yer almadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Hak temelli bir anlayış içerisinde tüm kesimlerin adil bir şekilde belirlenen sosyal koruma programları içerisinde yer alması sosyal adaletin ve refahın sağlanması açısından önem arz etmektedir.

TÜRKİYE'DE DEZAVANTAJLI GRUPLARA YÖNELİK YAPILAN MALİ YARDIMLAR

Türkiye'de dezavantajlı gruplara yönelik 2019 ve 2020 yıllarında bütçeden ayrılan payları şu şekilde ifade etmek mümkündür; ".....2019 yılı bütçesinden sosyal harcamalara 62,1 milyar kaynak ayrılmıştır. 2019 yılında; ödeme gücü olmayan vatandaşlara sağlık giderlerini karşılamak amacıyla 10,5 milyar TL, engelli vatandaşlara evde bakımına destek amacıyla 8,5 milyar TL, şiddet mağduru kadınlara sağlanan barınma imkânı için 3,4 milyon TL; çocukları için sağlanan kreş hizmeti için 1,6 milyon TL, ...koruyucu ailelere yapılacak ödemeler için 132 milyon TL ,65 yaş üstü yaşlıların, bakıma ihtiyacı olan engelli vatandaşların ve bu vatandaşların yakınlarına bağlanan aylıklar kapsamında 9,9 milyar TL, ekonomik yoksunluk içinde olan ailelerin çocuklarının yanlarında yetişmelerine imkan sağlayan sosyal ve ekonomik destek ödemeleri için 1,3 milyar TL ödenek ayrılmıştır. 2020 yılında ise sosyal yardımlara 69,5 milyar TL kaynak ayrılmıştır. Bu rakamın 2020 bütçesi içerisindeki payı %6,3'tür. Ödeme gücü olmayanlara sağlanan sağlık desteği 13,4

milyar TL, ekonomik yoksunluk içinde olan çocukların aileleri yanında yetişme imkânı sağlanmak için 1,6 milyar TL ve engelli evde bakım yardımı için 9,4 milyar TL kaynak ayrılmıştır” (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019-2020). Bunların yanı sıra sınır komşusu ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar ve Türkiye’ye yapılan yoğun göç akımı dolayısıyla da merkezi bütçeden ve diğer uluslararası kuruluşlardan aktarılan kaynaklarla bu şekilde ülke sınırlarına giriş yapan savaş mağduru mültecilere/sığınmacılara yönelik çeşitli sosyal koruma programlarının hazırlandığı ve bu çerçevede kaynak aktarımı yapıldığı söylenebilir. 2020 yılında sosyal koruma harcamalarına bütçeden ayrılan payın bir önceki yıla göre artış göstermiş olduğu ancak; tahsis edilen kaynakların yeterli düzeyde olmadığı ifade edilebilir. Bu şekilde ve düzeyde yapılan yardımların dezavantajlı grupların mevcut durumlarını ortadan kaldırmaya yeterli olmayacağını, sadece yoksullukla mücadeleye katkı sunacağı ya da mevcut durumlarını korumalarını -belki de belirli bir düzeyde iyileştirme- sağlayacağı sonucuna varılabilir.

SONUÇ

Dezavantajlı gruplara yönelik yapılan ayrımcılık dolayısıyla yaşamış oldukları sorunların ortadan kaldırılması ya da en az düzeye indirilmesi devletlerin sorumluluğunda olan bir konudur. Bahsedilen grup içerisinde yer alan kişilerin günlük yaşamlarında önyargıyla karşı karşıya kalması, toplumsal dışlanmaya maruz bırakılması, kamu kaynaklarına yeterli düzeyde erişememesi, eğitim, sağlık ve işgücü gibi en temel haklardan kısmen ya da tamamen mahrum bırakılması sürekli karşılaştıkları durumların başında gelmektedir.

Sosyal koruma politikaları hazırlanırken bu politikaların topluma entegrasyonu güç durumda olan kesimlerin tamamını kapsayacak şekilde hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca bütçeden ayrılan payların daha fazla artırılması ve yardımların yelpazesinin genişletilmesi bu politikaların etkinliğini artırmada önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Sosyal koruma programlarına bütçeden ayrılacak kaynaklarla dezavantajlı gruplar sübvansede edilerek sosyal yaşama uyumları sağlanabilmektedir. Çocuklar, yaşlılar, gençler, kadınlar, engelliler, mülteciler ve diğer dezavantajlı grupların sahip oldukları aleyhteki durumlarının (yaş, cinsiyet, fiziki durum, coğrafi konum vb) ortadan kaldırılması yine bu sosyal koruma politikaları ve politika yapıcıların uygulayacakları diğer programlarla ilişkilidir.

Dezavantajlı gruplara yönelik yapılan yardımların bütçe dengesini ve mali disiplini bozmaması için önceden belirtilmesi ve diğer harcamalar gibi bütçe kanunu içerisinde yer alması gerekmektedir. Sosyal devlet anlayışı gereği ve sosyal refahı artırması dolayısıyla bu tür harcamalara kamu kaynaklarından daha fazla pay ayrılması uzun vadede beşerî sermaye açısından da katma değer yaratacak bir niteliğe sahiptir. Toplum içerisinde refah düzeyi düşük bireylerin ya da dezavantajlı durumları dolayısıyla temel haklardan – eğitim, sağlık, istihdam- mahrum kalan kişilerin bu mahrumiyet dolayısıyla uzun vadede yaşayacakları ruhsal, fiziksel ve entelektüel geri kalmışlığın bedelini hem kendileri hem de içinde buldukları toplum ödemek zorunda kalacaktır.

Bahsedilen nedenlerden dolayı, kamu idareleri tarafından dezavantajlı grupların durumlarının iyileştirilmesi, kendi kendilerine yetebilir hale gelmesi, eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel haklara erişimlerinin ve bu kişilerin toplumla uyumlu bir şekilde yaşayabilmelerinin sağlanması, daha fazla mali kaynak tahsis edilmesi ve politika yapıcıların ya da kanun koyucuların değişen koşullara göre güncel politikalar üretme konusunda yetkinlik göstermeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). 13 Ekim 2020 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/> adresinden alınmıştır.

Altındağ, Ö. (2019). Yoksulluk Üzerine Bir Değerlendirme. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 19 (1), 81-114. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uobild/issue/51526/661360>, Erişim Tarihi: 12.11.2020.

Altındağ, Ö. (2020) *Yaşlılığa Güneydoğu Penceresinden Bakış. İstanbul: Çizgi yayınevi. 10 Kasım 2020 tarihinde <http://www.cizgikitabevi.com/kitap/1091-yasliliga-guneydogu-penceresinden-bakis>* adresinden alınmıştır.

Brown, K. (2015). Vulnerability and young people. UK: Bristol University Press.

Danıştay. (2010). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. 13 Ekim 2020 tarihinde <https://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf> adresinden alınmıştır.

ILO. (2010). 20 Ekim 2020 tarihinde https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:2551501 adresinden alınmıştır.

ILO. (2012). 7 Ekim 2020 tarihinde https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:3065524 adresinden alınmıştır.

Khan, M., Munir, M. B., Khan, S., Subramanian, C., Asad, Z. U. A., Talluri, S., ... & Alkhouli, M. (2020). Representation of Women, Older Patients, Ethnic and Racial Minorities in Trials of Atrial Fibrillation. Authorea Preprints.

Mayer, E. S. (2003). What is a Disadvantaged Group? Minneapolis: Effective Communities Project.

NREGA. (2020). 7 Eylül 2020 tarihinde <https://nrega.nic.in/netnrega/home.aspx> , adresinden alınmıştır.

OHCHR. (1976). 11 Ekim 2020 tarihinde <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx> adresinden alınmıştır.

Patel, S. N., Staples, J. N., Garcia, C., Chatfield, L., Ferriss, J. S., & Duska, L. (2020). Are ethnic and racial minority women less likely to participate in clinical trials?. Gynecologic Oncology.

Scharf, T. & Keating, N. (2012). From exclusion to inclusion in old age. UK: Bristol University Press.

Social Protection Human Rights. (1982). 17 Eylül 2020 tarihinde <https://socialprotection-humanrights.org/instru/maintenance-of-social-security-rights-convention-no-157-1982/> adresinden alınmıştır.

Social Protection Human Rights. (2015). 16 Ekim 2020 tarihinde <https://socialprotection-humanrights.org/wp-content/uploads/2015/06/CESCR-General-Comment-19.pdf> adresinden alınmıştır.

Sosyal Politikalar Dergisi. (2020). 18 Ekim 2020 tarihinde <http://www.sosyalpolitikalar.com/SayfaDetay.aspx?id=84> adresinden alınmıştır.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). Sosyal Yardımlar. 21 Eylül 2020 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/sosyal-yardimlar/> adresinden alınmıştır.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). Vatandaşın Bütçe Rehberi. 16 Ekim 2020 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/01/2020_vatandasinbutcerehberi.pdf adresinden alınmıştır.

Şenses, F. (2002), Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk. 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

TBMM. (2020). Tavsiye Kararları. 13 Ekim 2020 tarihinde [https://www.tbmm.gov.tr/komision/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_\(1-29\).pdf](https://www.tbmm.gov.tr/komision/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/tavsiye_kararlari/CEDAW%20Komitesi%20Tavsiye%20Kararlar%C4%B1_(1-29).pdf) adresinden alınmıştır.

Templatelab. (2015). 10 Eylül 2020 tarihinde <https://templatelab.com/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/> adresinden alınmıştır.

Torrance, E. P. (2016). Are The Torrance Tests of Creative Thinking Biased Against or In Favor of "Disadvantaged" Groups?, Downloaded From Gcq.Sagepub.Com at Pennsylvania State Univ On March 5.

UN. (2020a). Youth definition. 28 Eylül 2020 tarihinde <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf> adresinden alınmıştır.

UN. (2020b). Universal Declaration Human Rights. 18 Ekim 2020 tarihinde <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html> adresinden alınmıştır.

UNESCO. (1998). <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/science-technology/prospective-studies/unesco-science-report/world-science-report-1998/>

UNICEF. (2018). 13 Ekim 2020 tarihinde https://www.unicef.org/about/annualreport/index_103581.html adresinden alınmıştır.

UNFE. (2014). Sexual orientation and gender identity are nothing new. 18 Eylül 2020 tarihinde https://www.unfe.org/system/unfe-74-SEXUAL_ORIENTATION_AND_GENDER_IDENTITY_ARE_NOTHING_NEW_PDF.pdf) adresinden alınmıştır.

UNFPA. (2013). Adolescents and youth strategy. 20 Ekim 2020 tarihinde <https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/UNFPA%20Adolescents%20and%20Youth%20Strategy.pdf> adresinden alınmıştır.

UNHCR. (2001a). LGBTI People. 27 Eylül 2020 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/lgbti-people> adresinden alınmıştır.

UNHCR. (2001b). Mülteci kimdir. 22 Eylül 2020 tarihinde <https://www.unhcr.org/tr/multeci-kimdir> adresinden alınmıştır.